

MANUEL ROVIRA I SOLA

NOTES DOCUMENTALS SOBRE ALGUNS EFECTES DE LA PRESA DE BARCELONA PER AL-MANSUR (985)

1. *Introducció*

La presa i destrucció de Barcelona per les tropes mercenàries d'al-Mansur el 985 fou una conseqüència del tomb que la política cordovesa experimentà després de la mort, el 976, del califa al-Hakam II. La dictadura militar d'al-Mansur es decantà amb preferència contra els estats cristians peninsulars, en una nova guerra santa destinada a distreure l'atenció de les dificultats internes del califat. Zamora i Simancas reberen les primeres falconades el 984, i seguí Barcelona l'any següent, malgrat les excel·lents relacions que el comte Borrell mantenia amb Còrdova, reflectides en nombroses ambaixades d'amistat i acatament trameses pel comte des del 950. En campanyes posteriors sucumbiren Sant Jaume de Galícia i Coïmbra, entre altres ciutats.

L'expedició contra Barcelona sortí de Còrdova el 5 de maig de 985 i es dirigí a Múrcia, on sojornà dues setmanes. Continué cap al nord seguint el litoral valencià. El comte Borrell, en assabentar-se'n, intentà tallar l'avenç però fou vençut i obligat a tancar-se a Barcelona. La ciutat fou assetjada el primer de juliol i presa el dilluns dia 6.

Les conseqüències de l'assalt foren terribles per a la població que s'havia reclus a la ciutat per tal de defensar-la i trobar-hi refugi: la majoria dels habitants foren exterminats i molts supervivents marxaren en captivitat; es perderen llibres i títols de propietat; la mateixa ciutat i els monestirs de la rodalia foren saquejats i incendiats. L'expedició de càstig, destinada a sembrar el terror i a amuntegar botí, deixà per molts anys un amarg record en les contrades barcelonines. L'obra de recuperació fou lenta: calia reconstruir els edificis i, sobretot, restaurar l'ordre jurídic afeblit per tantes desaparicions.

Alguns d'aquests aspectes seran desgranats més particularment en el present treball, bastit exclusivament amb la poca documentació cristiana posterior que hi fa referència. Malgrat que aquesta informació sigui massa lacònica i repetitiva —d'acord amb el caràcter de la documentació de l'època—, permetrà al lector d'endevinar-hi molt més d'allò que avarament calla'.

1. Per als detalls més concrets de l'expedició d'al-Mansur (la discussió de la data,

2. Defensors de la ciutat

La defensa de Barcelona fou organitzada pel comte Borrell com a conseqüència del fracàs d'aquest en voler aturar el progrés de la tropa enemiga en un lloc indeterminat. Hi foren cridats tots els estaments militars i els fidels comtals, no solament de Barcelona sinó també dels comtats de Girona i d'Osona, que igualment eren sota el govern de Borrell. La mobilització fou decretada en forma d'expedició pública per defensar la ciutat². Alguns documents fan referència explícita a les ordres donades per Borrell³.

En concret, hom sap que d'Osona hi acudí un tal Guillem amb la seva esposa Emma, la qual hi fou feta captiva. També hi anà Arnulf, ardiaca de Girona i germà del vescomte d'Osona, Ermemir. No ens consta que aquest hi fos, però ho podem donar per segur. Arnulf caigué presoner i tornà el 990. De Girona hi anaren Guilmon, els germans Guandalgaud i Odó levita, i la família vescomtal, que fou delmada. De Barcelona hi havia també la família vescomtal i alguns notables, com Ramió i Guigà. Tots ells hi degueren anar amb llurs mainades.

Ultra aquests i altres molts fidels comtals desconeguts, entrà a Barcelona bona part de la població dels voltants de la ciutat, especialment del Vallès, que hi buscà protecció i degué col·laborar en la defensa. Sembla que també s'hi aixoplugaren els monjos de Sant Cugat i les monges de les Puelles.

per exemple, que féu córrer molta tinta) vegeu R. d'ABADAL, *Els primers comtes catalans*, Barcelona, 1958, p. 327 i ss., i més modernament la interpretació de P. BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*, I, Barcelona, 1979, p. 300 i ss. Ambdós autors recullen la bibliografia anterior. A remarcar la monografia de F. CARRERAS I CANDI, *Lo Montjuich de Barcelona*, a «Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», VIII (Barcelona, 1901-1905), p. 199-450, que a les p. 307-321 reportà alguns dels documents que també esmentaré aquí i que després han passat a la bibliografia posterior. El lector interessat farà bé de llegir les pàgines esmentades de Carreras.

2. El testament sacramental de Guilmon, un dels participants en la defensa, declara que aquest *perrexit in espidicione publica pro defensione Barkinona civitate, ubi pro infestatione paganorum captus est vel captivitate ductus et gladio interfectus*. Document de 986 a ACV (= Arxiu Capítular de Vic), cal. 6, n.º 170, publicat per J. RIPOLL, *Testamento sacramental de cierto catalán llamado Wilmundo, que murió en la defensa de Barcelona, ganada por los moros en tiempo del conde Borrell. Publicole para ilustrar algún tanto la historia de Cataluña de fines del siglo X*, Vic, 1828.

3. Una reparació judicial d'escriptures de 987 es refereix a *omnes habitantibus de eadem civitate vel de eiusdem comitatu que ibidem introierant per iussionem de dompno Borrello comite ad custodiendum vel ad defendendum eam*. ACB (= Arxiu Capítular de Barcelona), LA (= Libri Antiquitatum), II, n.º 46, f. 16v-17r. Editat per F. FITA, *Destrucción de Barcelona por Almanzor, 6 julio 985*, a «Boletín de la Real Academia de la Historia», VII (Madrid, 1885), p. 189-192 i per J. MAS, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, XIII, Barcelona, 1921, ap. 1, p. 185-188. Un altre document de vers 990 s'expressa en els mateixos termes (P. de MARCA, *Marca hispanica sive limes hispanicus...*, ed. E. Baluze, París, 1688, ap. 134).

3. Morts i desapareguts

Que la destrucció fou gravíssima no cal dubtar-ne. Els mateixos documents pinten una situació d'horror i de mort: devastació, saqueig i despoblació de la ciutat, mort o captivitat dels habitants i refugiats, destrucció i pillatge d'escriptures i riqueses.

Només ens ha arribat notícia nominal d'alguns pocs d'entre els molts que moriren durant l'assalt i posterior saqueig de Barcelona. Els germans Guadamir, Pere, Pulcra, Sendred i Cusca hi perderen llur pare Adala. Aquest havia testat en prevenció, manant fer unes donacions al monestir de Sant Cugat del Vallès, que la fillada féu efectiva el 7 de setembre del mateix 985⁴.

Un altre dels defensors de Barcelona, Ramió, havia estat a Còrdova amb anterioritat a 985, no sabem si formant part d'alguna ambaixada o expedició comercial. Els seus almoners el donaren per desaparegut quan publicaren el seu testament el 4 de desembre de 985, ignorant si aleshores era mort o captiu⁵.

Dels germans gironins Odó levita i Guandalgaud tampoc no se'n sabia res el 24 de febrer de 986. Odó havia llegat en testament al seu germà diversos alous en el comtat de Girona, a condició que si Guandalgaud no tenia descendència legítima aquells béns passarien a la seu de Girona. Els almoners d'Odó donaren per morts ambdós germans, i en aquella data esmentada compliren la disposició testamentària d'Odó a favor de la catedral gironina⁶.

Un altre dels defensors que morí a Barcelona fou Guigà. L'1 de juny de 990 la seva germana Quixilo donava a l'altar de Santa Maria, del monestir de Sant Cugat, els alous que en els termes de Ripollet i Cerdanyola havia hereditat del seu germà difunt⁷.

4. Hi donen terra i vinya en el comtat de Barcelona, en el terme de Cercitulo, que nobis precepit genitori nostro quando perrexit ad Barchinona civitate, et periit ibi quando ipsa civitas devastata fuit ab ipsis sarracenis (J. RIUS, *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, I, Barcelona, 1945, n.º 170, p. 141-142).

5. Ramió havia testat ad ea hora quando volebat pergere ad Cordoba urbem sarracenorum (...) Et cum hec omnia ordinavit pergit Corduba ubi ambulabat, postea inde reversus vixit annos (...) Et cum ipsa voluntate intravit ad custodiendum Barchinona civitate cum aliis ceteris comorantibus eodem comitatu, eodem tempore obsesa est a sarracenis, et apprehensa est VIII idus iulii; si ibidem interfectus fuit, ita maneat sicut ille iniunxit vel lex precepit, et si vivus exinde ductus fuit in captivitate et postea suam voluntate mutaverit et secundum legem ordinaverit sicut Domino placuerit, ita faciat (J. RIUS, *Cartulario*, I, n.º 171, p. 142-144).

6. Els almoners declararen que Odó, després d'ordenar la seva voluntat i el seu germà Guandalgaud entraren a Barcelona: post hec igitur uterque Otho videlicet et VVandalgaude Barchinona ingressi et a paganis comprehensi, nusquam comparuerunt deinceps (J. BOTET i SISÓ, *Una escritura inédita relacionada con la toma de Barcelona por Almanzor en 985*, a «Revista de Gerona», XII (Girona, 1888), p. 161-163).

7. *Dono ei omnes alodes que mihi contingerunt vel advenerunt de successione fratris*

Alguns documents de venda entre particulars ens informen també de familiars morts a Barcelona el 985. Així, Seniofred, únic supervivent de la seva família, vengué a l'abat Odó de Sant Cugat, el 9 d'agost de 988, la part que li corresponia en els béns dels seus pares i germans, situats en el terme de Ripollet¹. Tres mesos més tard era Recesind qui venia al bisbe Vives de Barcelona dues peces de vinya a Provençana, també heredades del germà². L'any següent, a 23 de gener, Esteve venia a Orúcia part d'un casal fora dels murs de Barcelona, heretada del seu germà Moció³. Elies va rebre també del seu germà un casal amb un hort vora el mercat del burg de la ciutat, que va vendre a Vives l'1 de novembre de 989⁴. Finalment, Levegodo, en vendre el 9 de febrer de 997 unes terres als esposos Sunyer i Ermessenda, a Vilapiscina, declara posseir-les per successió del seu germà Recesind, que morí amb la seva muller i els seus fills⁵.

Altres es vengueren les penyores que no havien estat redimides, com el prevere Langovard, que el 5 de desembre de 989 venia a Vives unes terres en el terme de la Celada, que tenia en penyora de Geremies i Simplicia per tres èmines de forment. Aquests i llurs hereus moriren tots el juliol de 985⁶. També hi moriren Fruila i els seus hereus. Fruila havia empenyorat a Sussanna, per un cafís d'ordi, una terra amb arbres, un pou i vinyes a Vilapiscina. Quan Susanna tornà de captivitat va vendre la penyora a Sunyer i Ermessenda, el 6 d'octubre de 989⁷.

mei quondam Guiguani, tot el que tenia quando in Barchinona ad custodiendum introivit, ubi ille periclitavit cum multis aliis in manus sarracenorum (J. RIUS, *Cartulario*, I, n.º 249, p. 210).

8. Seniofred li ven *ipsa mea porcione qui mihi contigit per vocem genitores meos et per vocem fratrem meorum atque sororum qui in Barchinona perierunt* (J. RIUS, *Cartulario*, I, n.º 225, p. 190).

9. *Advenit mihi per voce fratri meo qui interiit in civitate Barchinona, quando fuit deprehensa a sarracenis .II. kalendas iulii in anno .XXXII. que regnabat Leotharii regii* (ACB, LA, IV, n.º 60, f. 19r).

10. Esteve tenia el casal *per voce fratri meo nomine Mocione, qui interiit in Barchinona civitate quando fuit depopulata a sarracenis in mense iulii, anno XXXII regnante Leotharii regi* (ACB, div. A, n.º 308).

11. *Qui mihi advenit per vocem condam fratri meo qui interiit in civitate Barchinona quando fuit destructa a sarracenis .II. kalendas iulii, anno .XXXII. quod Leotarius rex regnabat* (F. UDINA, *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X*, Barcelona, 1951, n.º 219, p. 405-407).

12. *Advenit mihi per voce fratri meo Recesindo quia interiit in Barchinona ille et uxori sue cum filiis suis* (ACB, pergs. origs. LA, i LA, II, n.º 308, f. 101v).

13. *Qui in civitate Barchinona interierunt et ipsi qui eos hereditare debuerant* (ACB, div. C(a), n.º 39).

14. *Advenit ad me Susanna per carta impignorationis quod mihi fecit Fruila per ka-ficio .I. de ordeo quod nobis debuerat rendere ad placitum constitutum et non potuit propter interitionem Barchinona civitatem, quia ibi interiit ipse et omnibus consanguineis suis qui illum ereditare debuerant. Sed postquam evasit per nobis Dominus de manibus ismabelitarum et veni in civitate Barchinona et non inveni nullum hominem qui predictum*

La comunitat jueva de Barcelona també fou exterminada i els seus béns incorporats al patrimoni comtal. L'any 1000 el comte Ramon Borrell va vendre a Bonhome unes terres i vinyes a Magòria que tenia per successió dels jueus morts¹⁵.

4. Els monestirs de Sant Cugat del Vallès i Sant Pere de les Puelles

Pel que fa a Sant Cugat, la comunitat es refugià a Barcelona i hi moriren almenys deu monjos: Sendred, Audegarí, Alaric, Argemon, Lindered, Altemir, Giscafred, Ferriol, Guadamir i Galí. Altres, com Eldemar, foren fets captius. El monestir degué ésser abandonat per força i saquejat; les escriptures de l'arxiu i tot el que els monjos pogueren endur-se, en part fou destruït. La restauració i recuperació començà tot seguit, i en 990 encara no era acomplerta¹⁶. L'abat Odó recaptà del rei Lotari, els primers mesos de 986, un precepte confirmant al monestir tots els béns, la immunitat i la lliure elecció d'abat, renovant i reparant els diplomes dels seus antecessors Carles i Lluís i altres escriptures cremades¹⁷.

El monestir femení de Sant Pere, dit de les Puelles, situat aleshores fora del recinte urbà, també patí els efectes de la destrucció de la ciutat el 985. Tota la comunitat, amb l'abadessa al front, hi fou exterminada; l'església, destruïda; l'arxiu, cremat¹⁸. Com en el cas de Sant Cugat, la refecció del temple degué ser

debitum mihi persolvisset (ACB, LA, II, n.º 305, f. 100v). Aquest Fruila difunt deu ser el mateix que s'esmenta en el document consignat a la nota 31.

15. *Per successionem mortuorum hebreorum qui in interitu Barchinone civitatis perierunt* (ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó, pergs. Ramon Borrell, n.º 45). Encara dues altres notícies de morts: Elies (vegeu la nota 53) i Malanec, fill de Guilarà i de Dadil, el qual fou enterrat al fossar de Sant Miquel de Barcelona (vegeu l'apèndix I).

16. El 10 de setembre de 990 els esposos Pons i Bellúcia donaren en permuta a l'abat Odó una terra vora el monestir i cinc mancusos per a la recuperació dels ornaments: *et insuper addidimus vobis super hoc quinque mancusos de auro purissimo ad recuperationem ornamenta vestra ecclesia* (J. RIUS, *Cartulario*, I, n.º 255, p. 215).

17. *Concedimus itaque predicto cenobio omnes res quas per precepta nostrorum predecessorum, scilicet Karoli Magni seu Ledovici genitoris nostri, vel per scripturas aliorum Christi fidelium combustas esse novimus per infestationem paganorum*. El precepte —el darrer que un monarca carolingi atorgà per als comtats catalans— fou editat per R. d'ABADAL, *Catalunya carolingia*, II, *Els diplomes carolingis a Catalunya*, Barcelona, 1926-1950, p. 194 i ss. Vegeu a la p. 188 la referència als deu monjos assassinats. No sembla pas, en canvi, que l'abat Joan hi morís, segons es dedueix del document allusiu a la captura del monjo Eldemar que edito a l'apèndix III.

18. La reparació judicial de les escriptures perdudes fou feta l'1 de gener de 991. Heus ací com s'explica el preàmbul de l'esmentat document: *Anno Domini .DCCCCLXXXVI. progressi sarraceni in exercitu, anno .XXXI. Leuthario rege francorum regnante, venerunt Barchinone tenus. Qui omnem terram devastantes, capuerunt praelibatam Barcilonam ac de-*

immediata: el 13 de març de 989 l'abadessa Bonafilla i les monges rebien en permuta, d'un particular, una vinya i trenta sous per a la reconstrucció de l'església¹⁹. Una crònica composta entre 1278-1283 narra la destrucció del monestir i la captura de l'abadessa Madrui o Matrui (forma popular d'Ermetruit), que fou duta captiva a Mallorca i rescatada més tard. La relació, «mig hagiogràfica, mig de conte de pirates», suggereix la possibilitat que hagués existit un poema narratiu sobre la caiguda de Barcelona en mans d'al-Mansur²⁰.

5. *Captius*

Bona part d'aquells que escaparen de la mort els dies següents al 6 de juliol foren fets presoners i enduts captius, a Còrdova majoritàriament. Alguns moriren durant el trajecte d'anada o a les presons, com el gironí Guilmon²¹; altres potser s'enrolaren com a mercenaris dels exèrcits califals o, mancats d'algú que els redimís, foren venuts i dispersats com a servents. Els més afortunats aconseguiren recuperar la llibertat i l'antic patrimoni, no sense dificultats i fortes despeses. Altres, més dissortats, moriren tornant a casa.

Emma és la primera captiva documentada. El seu marit Guillem participà en la defensa de la ciutat de Barcelona com a fidel del comte Borrell, el qual li havia venut els castells d'Espases i d'Esparraguera. El 9 de setembre de 985,

populaverunt praevalueruntque in ea magno incendio, ita ut congregata integerrime consumerent. Et quod inde evasit asportarunt: manubias praediorum, instrumenta quoque cartarum ac diversa volumina librorum, partem consumpsere igni, partim deportavere suam ad terram. Inter quos etiam deperierunt cartule munificentiae, largitionis, concessionis, donationis, commutationis, emptionisve, seu libellulis praeceptis regali adnotatione confectis atque digesta et corroborata privilegia, ex puellarum monasterio sanctissimo apostolo Petro, cuius archisterius non longe a moenia civitatis Barchinona constat esse fundatus dicataque altaria, simul cum ipsa abbatissa ac universis Dei ancillis comitatu ibidem degentium ac solitum Dei servitium regulariter facientium, quoniam, prout diximus, omnia in supra taxata periclitacione deperierunt et contabuerunt, ita ut ne quis investigare ea queat nec invenire praevaluit. El document continua narrant la restauració del cenobi pel comte Borrell i el bisbe Vives, i segueix després una llarguíssima relació de les propietats. Publicat parcialment a *Marca hispanica*, ap. 133, i a R. d'ABADAL, *Els diplomes*, p. 72-73. Edició íntegra de J. MAS, *Notes històriques*, XIII, ap. 23, p. 258-269.

19. *El pro solidos .XXX. quod accepimus de te propter necessitatem de restauracione ecclesie qui fuit dissipata a sarracenis in anno quod fuit Barchinona destructa.* La terra que les monges donaren era a Provençals i termenejava de llevant *in terra qui fuit de condam Advora deodicata, quod tenebat Ugoberto in sua potestate quando Barchinona interiit* (F. UBINA, *El archivo condal*, n.º 212, p. 397-398).

20. Sobre aquesta crònica vegeu M. COLL I ALENTORN, *La crònica de Sant Pere de les Puelles*, a «I Colloqui d'Història dels Monaquisme Català», II, Santes Creus, 1969, p. 35-50.

21. Vegeu el document de la nota 2.

Guillem donava a la seu de Sant Pere de Vic els castells esmentats i altres propietats a Barcelona, Badalona, etc. Un d'aquests alous, la *mansione* de Castellet, el lliurava a Vic a condició que si la seva muller tornava de captiveri, el bisbe i els canonges l'haurien de donar a Emma sense cap impediment²².

Udalard, fill del vescomte Guitart de Barcelona, també fou fet presoner. Durant la seva captivitat exercí el càrrec vescomtal el seu germà Geribert²³. Udalard coincidí a la presó cordovesa amb l'ardiac Arnulf de Girona i amb els germans Ató i Queruci, tots els quals hi testaren en previsió de morir-hi. Alliberats Udalard i Arnulf, i arribats a Barcelona el 990, procediren tot seguit a complir la voluntat d'aquells dos germans fent unes donacions al monestir de Sant Cugat²⁴.

Altres captius que tornaren aviat foren el jutge Aurús, que com a tal ja actuava el desembre de 986²⁵ i el canonge Langovard²⁶.

Moció, fill de Fruia, que també havia aconseguit la llibertat, tornava a Barcelona, però a Saragossa emmalaltí, féu testament i hi morí el mes de febrer de 986. Foren almoniers el seu germà Aurús i els esposos Trasovad i Eiga, que romanien captius a Còrdova. De Trasovad no en sabem res més, en canvi Aurús i Eiga tornaren a Barcelona l'any següent, 987, i aleshores donaren compliment a la darrera voluntat de Moció el 26 de juny, prèviament dispensats de l'impediment jurídic segons el qual un testament devia ésser publicat en el termini dels

22. *Dono ad ecclesias super nominatas in tale pactum ut si uxorem meam nomine Ema venerit de ista captivitate ubi est, dimittere eum faciam vel faciant de ipsa omnia que facere voluerit; et si illa non venerit de ista captivitate, abeant ecclesias supra nominatas quomodo alios alaudes qui sunt superius scripti et abeant legitimam potestatem ad facere quod voluerint* (ACV, cal. 6, n.º 2.132).

23. Molt probablement també el vell vescomte Guitart trobà la mort en la defensa de Barcelona. Surt viu per darrera vegada el 23 de març de 984 (J. PASQUAL, *Sacrae antiquitatis Cataloniae monumenta*, ms. 729 de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, III, f. 10-11).

24. Heus ací com Udalard i Arnulf expliquen l'estada a Còrdova: *Manifestum est enim qualiter fuimus capti in Barchinona civitate et nobiscum fuerunt captivati Atoni et fratri eius Cherucio, et dum eramus in ista dampnacione in Corduba, retrusi in carcere, testavimus nos in invicem nostris facultatibus qui in ista regione relinqueramus, ut ipsi qui Deus primi de ipsa captivitate liberi fuissent potestatem habuissent distribuere eorum alodibus ad predicta loca sancta. Et nos predicti Udalardo et Arnulfo eduxit nos Dominus et liberavit de iamdicta captivitate in magna misericordia sua. Propterea donamus atque tradimus illorum alodibus ad predicta sanctorum loca quemadmodum illi nobis ordinaverunt in presencia ceterorum virorum (...)* (J. RUS, *Cartulario*, I, n.º 254, p. 214. Editat abans per S. PUIG, *Episcopologio de la sede barcinonense*, Barcelona, 1929, ap. 25, p. 364).

25. ACB, div. B, n.º 1.502. Aurús fou un jutge notabilíssim de Barcelona, documentat entre 971-1010. Sobre la seva captivitat i redempció vegeu més avall.

26. L'any 1011 féu inventari dels seus béns, on s'esmenta el *iudicium quod feci postquam reversus fui de captivitate*, probablement una reparació judicial d'escriptures perdudes, que no s'ha conservat. Des que tornà féu 26 compres i permutes de béns (ACA, pergs. Sant Llorenç del Munt, n.º 62). Langovard ja era a Barcelona el 7 de novembre de 988 (ACB, div. B, n.º 1.405).

sis mesos següents a la mort del testador. Entre altres deixes, Moció manà vendre l'alou de Ventallol, en el Penedès, per a redimir captius, i una terra a Sarrià per a una captiva Ermessenda. Un fill de Moció, Guisad, també era captiu²⁷.

Gràcies a les transaccions que feren en arribar a la ciutat, coneixem altres barcelonins que anaren tornant de captivitat. Es tracta d'operacions de venda destinades, sembla, a arregar diners per a liquidar deutes relacionats amb el rescat i per a refer llurs economies malmeses pels llargs mesos d'absència. Curiosament aquests pocs casos coneguts —amb tota seguretat una mínima part dels que s'esdevingueren— es refereixen tots a vendes de penyores pactades abans de la presa de Barcelona i que els deutors no pogueren redimir per manca de mitjans o per haver mort ells i llurs hereus. Els creditors, acuitats per la necessitat, no semblaren pas disposats a perdonar ni un cèntim: acudiren als jutges i als bons homes perquè preuessin i possessin en venda pública les penyores.

Gomarell, per exemple, havia empenyorat a Susanna un casal amb un pati situat dintre dels murs de Barcelona, per quinze *exarachellos* d'argent. Quan ambdós tornaren a Barcelona des de Còrdova, Susanna reclamà el deute a Gomarell, el qual no el volgué —hem d'entendre que no el pogué— pagar. Fetes les diligències judicials, Susanna va vendre el 15 de desembre de 988 a Eldefred, per quinze sous, el casal amb el pati²⁸. Deu ser la mateixa Susanna que el 6 d'octubre de 989 venia als esposos Sunyer i Ermessenda una altra penyora que a Vilapiscina posseïa de Fruila, mort durant el setge i assalt de Barcelona. Aquest li havia empenyorat, per un cafís d'ordi, una terra amb arbres, un pou i vinyes; ara Susanna ho venia per cinquanta sous²⁹.

Un altre captiu, Marcús, tornà a Barcelona a mitjan 989, car l'1 d'agost d'aquest any venia a Guimara i a la seva muller Orúcia una vinya a Provençals, que el seu parent Llovet li havia donat mentre Marcús era captiu. Llovet havia hereditat la vinya del seu pare Guilarà, que la tenia en penyora del difunt Moció

27. *Et ipso suo alaude qui est ad ipsa Perella et ipso molino qui est ad Bisautio carta inde fecissent ad filio suo VVisado si remeasset, et ille donare fecisset solidos .C. ad Sancta Maria sita in domum Sancti Iacobi de Barchinona. Et si ipse non venisset, vindere fecissent per ipsos .C. solidos et donare fecissent eos ad Sancta Maria iamdicta.* Moció féu també un llegat de cent sous a la ciutat de Saragossa on morí i on degué ésser enterrat: *In primis concessit ut donare fecissent ad Sancta Maria qui est sita in Caragotia et ad Sanctas Massas qui sunt foris muros solidatas .C.* Aquest document, avui a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, Mensa Episcopal, ha estat editat diverses vegades, la darrera per A. TENAS, *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern*, Barcelona, 1947, p. 18-20, amb un facsímil.

28. Susanna declarà que Gomarell no li havia tornat el deute en el termini convingut *quia non potuit propter intericionem Barchinona civitate, quia ibi fuit captivus ego et ille et fuimus ductus in captivitate usque Corduba, sed annuente Deo evasit nos Dominus de manibus ismaelitarum, venimus in Barchinona civitate, postea dixi ego Susanna ad predicto Gomarello ut redimisset predicto casale et curte et non voluit* (ACB, div. B, n.º 139).

29. Vegeu el document de la nota 14.

per una *pesa* i mitja d'argent. Els successors d'aquest no la volgueren redimir i Marcús la posà en venda per dos mancusos d'or³⁰.

Remesari, en canvi, sembla haver tornat a Barcelona més tard, car el 27 de juliol de 997 venia a Sunyer una terra a Horta que havia hereditat del seu difunt pare Ofilo, el qual la tenia en penyora de Fruila per dos cafissos d'ordi. Fruila i tots els seus parents moriren durant la presa de Barcelona, i quan Remesari retornà de captivitat, no trobant ningú de la parentela de Fruila que li tornés l'ordi, vengué la terra per l'equivalent de seixanta sous i encara li semblà poc preu³¹.

Hi hagué casos de famílies que esperaren anys i anys el retorn d'algun o d'alguns dels seus membres, i en aquesta confiança feien donacions o testament, condicionant llur voluntat al possible regrés dels captius. Per exemple, la vídua de Guíniguís Mascaró, Gerosòlima, féu donació al seu fill Seniofred, vescomte de Girona, a 12 de juny de 993, de totes les propietats que ella tenia escampades en els comtats de Girona, Osona, Barcelona, Besalú, Empúries, Rosselló i Vallespir, tret de la dècima del seu esponsalici; però si els germans de Seniofred —el levita Odó, Eldemar i Sesmon— tornaven un dia de captivitat, caldria que entre ells es dividissin l'herència en parts iguals³².

El prevere Centull, el testament sacramental del qual fou jurat i fet públic a Santa Maria del Mar el 22 d'octubre de 997, deixà a Dèvora i als seus fills un solar amb un pati, posant la condició que si aquests tornaven, un dels fills d'Undiscle —usufructuaris aleshores del solar i del pati— pagaria a Dèvora nou mancusos d'or per conservar-ne l'usdefruit³³.

La dona Mello morí sense que els seus fills Guimara i Ermerilla haguessin tornat de captivitat. En el seu testament de setembre de 1002, deixava unes

30. Marcús explica com li advingué la vinya: *advenit mihi per carta donacionis quod mihi fecit consanguineo meo Lioveto dum eram in captivitate, quod obtinebat per cartam impignoracionis quod fecerat condam Mocione ad pater suus condam VVillara per pesa et media de argento, quod ei debuerat rendere ad placitum constitutum et minime fecit. Sed postquam ego revere de captivitate inquisivi ipsum debitum ad successoribus de iamdicto Mocione et nihil exinde persolserunt mihi* (F. UDINA, *El archivo condal*, n.º 218, p. 404-405).

31. *Quia amplius eodem tempore ibi invenire non potui* (ACB, pergs. origs. LA, i LA, II, n.º 313, f. 103r). El document repeteix si fa no fa el mateix formulari dels altres.

32. Gerosòlima declara posseir el patrimoni *tam per parentorum quam per ex compactione vel per meas luctuosas de filio meo nomine Oddone levita vel de filio meo nomine Eldemari del de Sesmundi*. Ho dóna a Seniofred *in ea videlicet ratione ut si fratres tui iamdicti reversi fuerint de captivitate equalem te dividere faciant in iamdicta hereditate; quod si reversi non fuerint, tunc habeas licencia de ipsum alodem quod superius diximus facere quod volueris in Dei nomine habeas potestatem* (F. UDINA, *El archivo condal*, n.º 242, p. 432-434).

33. *In tale captione ut si venturi fuerint, unus de filiis Undiscle condam rendere faciant a predicta Devora femina manhusos .VIII. aureos si eos voluerint habere predicto solarario cum curte* (ACB, LA, I, n.º 168, f. 74v-75r).

propietats a Sant Cugat del Vallès; si els dos fills tornaven, les posseïrien en vida i pagant la tasca al monestir³⁴.

El testament del bisbe de Barcelona, Vives, datable entre 989-990, ens as-sabenta que els fills d'un tal Joan tampoc no havien tornat³⁵, i també que el bisbe havia recollit herències de morts a Barcelona el juliol de 985³⁶. El testa-ment sacramental del mateix bisbe, de febrer de 995, repeteix les mateixes dis-posicions³⁷.

6. El rescat dels captius

L'empresa de rescatar els captius degué iniciar-se immediatament després que l'exèrcit sarraí hagué abandonat els comtats catalans, un cop restablerta la situació a Barcelona i una vegada fet el recompte dels morts, desapareguts i cap-tius. Desconeixem els detalls de les negociacions, de les anades i vingudes, de les condicions econòmiques exigides, etc. Primer calia localitzar els familiars o amics, després fixar un preu i aplegar els diners. Tot això suposava temps i viat-ges. Tampoc no sabem si els contactes es feien individualment o oficialment, d'una manera organitzada, si bé alguns indicis i el sentit comú apunten cap a

34. Mello féu la donació *in tale conventum quod si Deus revertere filio meo nomine Guimara et filia mea nomine Ermerille de ipsa captivitate, ipsos teneant ipsos alaudes (...)* ut hoc teneant in subdicionem de Sancti Cucuphati in illorum diebus et dare faciant ipsa tasca ad iamdicto Sancti Cucuphati (J. RIUS, *Cartulario*, II, n.º 377, p. 24-25). La dona-ció testamentària dels almoners a Sant Cugat, de 5 de febrer de 1003, repeteix la mateixa condició amb semblants paraules. Els germans captius, doncs, encara no havien tornat (J. RIUS, *Cartulario*, II, n.º 384, p. 34-35).

35. Vives llegà a la seu de Barcelona *ipsum alaudem quod habeo in terminio de Cas-tellione, qui fuit de Iohanne, cum ipsa terra qui fuit de condam Cusca; tantum volo ut iste iamdictus alodis de Castellione et de Cusca teneat in diebus suis et possideat Lobeta femina, postea remaneat ad Sancta Cruce et Sancta Eulalia; si filii sui, qui fuerunt de Iohanne, reversi fuerint de captivitate, in cuncta interfaciunt quod voluerint, nichil eis impediatur; si unus venerit, unus assumat; si duo, duo, aut qualis qui ex ipsis venerit* (ACB, LA, I, n.º 46, f. 23v-25r, editat per S. PUIG, *Episcopologio*, ap. 26, p. 365-367).

36. Vives donà també a la seu *omnem meum alodem quod habeo in suburbio Barchi-nona, de Inforcados usque in Bisautio et usque in Petras Albas vel usque in Monte Agi-lare, qui fuerunt de ipsis homines qui interierunt in Barchinona seu et per mea com-paratione* (ACB, *ut supra*).

37. Amb la diferència que l'alou de Castelló és deixat a Bonadona en lloc de Llo-veta, i aquell que era al suburbi de la ciutat és donat a la seu si no retornen els fills de Cecili: *in ea videlicet ratione ut si reddierint filios Cecili de ipsa captivitate, habeant illum et faciant exinde quod voluerint; sin autem non, fiat sicut dictum est de Sancta Cruce et de Sancte Eulalie*. Vives havia posseït «en dipòsit» altres alous de captius: *alios ipsos omnes alodes qui fuerunt de ipsis captivos, quod ille tenebat, si ipsi captivi non fuerunt reversi, remaneant ad Sancta Cruce et ad Sancta Eulalia* (ACB, LA, IV, n.º 150, f. 51v-52v).

negociacions collectives, de conjunt. Tot plegat degué provocar una fuga important de numerari català a Andalusia i la intensificació, si més no forçada, de les relacions entre Catalunya i el món musulmà.

Hom constata que els primers captius que tornaren foren persones acabalades, com el jutge Aurús i el canonge Langovard, els quals ja eren a Barcelona el 986 i 988, respectivament³⁸. El procediment de redempció emprat pels més rics fou el de posar ostatges en lloc seu i redimir-los després. Així sabem que ho féu l'esmentat jutge Aurús, el qual necessità, però, l'ajuda econòmica de la catedral de Barcelona i del monestir de Sant Cugat per a redimir els seus ostatges. Aquest auxili no fou tanmateix desinteressat, car ambdues institucions li exigiren la donació de part del seu patrimoni personal³⁹.

Ens consta que altres captius reberen socors dels seus familiars per a redimir-se, sense que en coneguem els detalls. Hem esmentat el cas de Marcús, que mentre era captiu rebé la donació d'una vinya per part del seu parent Llovet⁴⁰. Ens hem referit també a l'ardiaca Arnulf de Girona, captiu a Còrdova amb el vescomte Udalard de Barcelona i altra gent; tres anys després de tornar, Arnulf, essent ja bisbe de Vic, es venia un alou que en part li havia donat el seu germà el vescomte Ermemir d'Osona per ajudar-lo a redimir-se⁴¹.

El jutge vigatà Dacó havia redimit un seu cosí molt jove dit també Dacó. Aquest, que morí l'any 1000 en plena adolescència, llegà al jutge, en agraïment, la meitat dels seus béns paterns, per rescabalar-lo del preu de la redempció i de les despeses ocasionades per la malaltia de la qual morí⁴². Si el noi Dacó era un adolescent l'any 1000, podem sospitar si no hauria nascut durant la captivitat de la seva mare. Seria el mateix cas, crec, del pàrvul Ramon, que havia estat redimit pel prevere barceloní Guilarà. Segons el seu testament sacramental publicat el 18 d'abril de 1011, Guilarà havia fet testament més de deu anys abans

38. Vegeu les notes 25 i 26.

39. El bisbe Vives féu una deixa per als ostatges d'Aurús: *Et alium quod remanet, panem et vinum, vascula, besteis, aurum, argentum, drapes, ferramenta vel quicquid remanserit, vindere faciatis et dare pensas X ad Aurutio pro suos captivos, in propter ut de omnem suum alaudem faciat cartam ad Sancta Cruce et Sancta Eulalia, tantum teneat illum in diebus suis* (document de la nota 35). El preu d'una venda feta per l'abat i monjos de Sant Cugat el 991 també fou reservat per a Aurús: *uncia una de auro cocto quod accepimus de vos et dedimus ea in redemptione pro captivis quod posuerat Aurucio iudice pro se in Spania, unde adquisivimus alodibus vel cunctis suis edificiis tam suum mobili quam immobile ad domum Sancti Cucufati per scriptura de sua manu roborata* (ACB, LA, II, n.º 282, f. 93r-v).

40. Vegeu el document de la nota 30.

41. Arnulf posseïa l'alou *per comparisonem sive per donationem de fratre meo Ermemiro ad adiutorium propter redemptionem de ipsa captivitate* (ACV, Varis del canonge Ripoll, vol. VIII en quart, n.º 12. El document és del 5 de març de 993).

42. *Propter suum meritum et pretium redemptionis que in eum dederat, et propter magna fatigatione qua pro sua egritudine sustinuerat cum omni familie sue domus* (ACV, cal. 6, n.º 1.303, testament sacramental del difunt *adulescentulo nomine Dacconi*).

—vers l'any 1000, doncs— en ocasió de voler peregrinar a Sant Jaume de Galícia. En aquest testament, Guilarà confiava als seus almoïners el nen Ramon, que ell havia redimit, i el dotava amb terres a Sarrià i altres béns mobles i diners, perquè en tinguessin cura material i l'eduquessin⁴³.

La dona Dadil, que perdé el seu fill Malanec en l'assalt de la ciutat, fou duta captiva a Osca, on romangué molt de temps sense que mai ningú no es preocupés de redimir-la. Finalment, per mitjà d'un seu amic féu arribar a Barcelona una carta en la qual notificava que dels béns que ella posseïa a Sant Just Desvern en donava una meitat a la seu de Barcelona i l'altra meitat a Bofill de Gelida. És de creure que tant aquest magnat com la catedral de Barcelona tramitaren aleshores la redempció de Dadil⁴⁴. Casos semblants a aquest degueren ésser freqüents.

No obstant això, la modalitat més comuna i generalitzada de rescatar captius fou segurament la de les almoïnes i llegats continguts en els testaments de l'època. Bé que hom troba deixes testamentàries per a rescatar captius molt abans de 985, és a partir d'aquest moment que augmenten considerablement, relacionades amb l'ensulsiada de 985 i amb les noves ràtzies sarraïnes que contra els comtats catalans centrals tingueren lloc els primers anys del segle xi. D'entre els molts exemples que es podrien adduir, esmentem-ne tres de representatius: els testaments del levita Seniofred d'Olèrdola (any 986)⁴⁵, del pròcer Igiga (any 990)⁴⁶ i de la monja Aurúcia (any 992)⁴⁷. Allò que no sabem és com es canalitzaven aquestes almoïnes ni qui tenia cura material de dur a terme els rescats. És molt versemblant alguna mena d'intervenció dels jutges, que deurién confiar l'operació a mercaders o viatgers ocasionals. Potser les ambaixades comtals a Còrdova s'aprofitaren també per a negociar el rescat de grups de captius.

43. *Et dimisit in potestate de istos suos elemosinarios Reimundo parvulo quod ipse redimerat de captivo, cum modiatas .IIIIor. de vineas qui sunt in Serriano (...) cum cubo .I., tonna .I., et uncias .II. de auro. Hec omnia dimisit illis ut curam habuissent de prefato parvuli de victum et vestimentum et ut doceant eum litteras, sicut habebat fiduciam in Deum et in illis* (ACB, div. C(b), n.º 26).

44. Aquest curiós document no porta data, però sembla que correspon als darrers anys del segle x. Encara que ja fou publicat per F. CARRERAS I CANDI, *Lo Montjuich*, p. 315-316, l'edito novament a l'apèndix I.

45. *Et ipsum cavallum vindere eum faciatis cum freno et sella et dare pro uno captivo; et ipsum meum argento spanescho dare faciatis in captivo; et inter oves et chapras donare faciatis centum pro uno captivo* (J. RIUS, *Cartulario*, I, n.º 188, p. 158-159).

46. *Et ipsas meas armas et sella et freno et ipso meo chavallo donare faciatis per chap-tivo* (J. RIUS, *Cartulario*, I, n.º 258, p. 217-218).

47. *Mana vendre un alou a Magòria in eo modo ut redimere faciat captivos .V. pro anima mea. I més avall: et iubeo dari pro filio Recesindo, qui est in captivo, pensas .II.* (ACB, LA, I, n.º 349, f. 136r-v).

7. *Altres efectes de la destrucció*

Un darrer bloc d'informació sobre els efectes de la presa de la ciutat de Barcelona l'any 985 es refereix a altres aspectes de la restauració de l'ordre jurídic dels afectats. En concret, a la reparació de les escriptures o títols de propietat cremats durant la desfeta, i a les reclamacions d'herències usurpades durant la captivitat dels seus propietaris. Els exigus documents que sobre tot això posseïm són una mostra de l'abundant producció que amb tota seguretat degué esdevenir-se i que ocupà bona part de l'activitat dels jutges del moment.

7.1 *Reparacions d'escriptures*

Ens han arribat només quatre reparacions judicials d'escriptures perdudes el 985. Pertanyen als anys 987, 991, 994 i 1008; les tres primeres segueixen un formulari pràcticament idèntic, amb un preàmbul introductori explicant la destrucció de la ciutat, la mort i captivitat dels habitants i la crema d'escriptures. En canvi, la reparació de l'any 1008, més allunyada dels esdeveniments, segueix més o menys el model d'un testament sacramental⁴⁸. El 17 d'octubre de 987 foren reparades les escriptures perdudes dels esposos Adam i Dulcídia, més d'una quinzena de documents⁴⁹. El primer dia de l'any 991 ho foren les del monestir de Sant Pere de les Puellas⁵⁰. El 17 de novembre de 994, més d'onze documents foren reconstruïts a instància de Xindeleva, vídua de Bladi⁵¹. Finalment, a 12 d'agost de 1008, més de vint anys després d'haver-se perdut, foren reparats els documents dels esposos Guillem i Billiarda⁵². Fa estrany que aquesta reparació tigués lloc tants anys després de 985. Com que Guillem ja era mort el 1008, podem pensar si la seva muller, que gestionà la reparació, feia poc temps que havia tornat de captivitat, encara que el document no en digui res. Tres testimonis —els preveres Bulgarà i Bonesind i el laic Guillem— juraren en una església de Sant Martí de la parròquia de Martorelles, davant el jutge Aurús, haver vist i sentit llegir i àdhuc haver signat diversos documents de compra i permuta de béns escampats pels termes de Parets, Martorelles i altres llocs del Vallès, i que foren dels difunts Màier i Ermengarda i després de llur fill Guillem i esposa Billiarda, la qual per legitimar-ne la seva possessió féu fer la present reparació.

48. Tractaré amb major detall de la reparació d'escriptures perdudes en un pròxim treball que tinc en preparació.

49. És el primer document esmentat a la nota 3.

50. Vegeu-ne el preàmbul a la nota 18.

51. J. Mas, *Notes històriques*, XIII, ap. 2, p. 188-192.

52. Vegeu el document a l'apèndix IV.

7.2. Reclamacions d'herències usurpades

Heus ací un exemple que degué repetir-se sovint: la dona Aurofalla perdé el seu marit Elies en els combats de juliol de 985; ella i els seus fills marxaren captius a Còrdova; allí li foren arrabassats els fills; quan vers 990 pogué tornar a Barcelona, trobà els alous del seu marit repartits entre els familiars. La intervenció del vescomte Geribert i del jutge Audesind permeté a Aurofalla escapar almenys de la misèria i recuperar els béns del seu difunt marit⁵³.

Fins a quin punt les més altes instàncies del govern foren sensibles a aquests casos ho demostra la sessió judicial celebrada el 8 de maig de l'any 1000. En el palau comtal de Barcelona s'aplegaren sota la presidència de la comtessa Ermesenda (en absència del seu marit el comte Ramon Borrell) tres jutges, el vescomte i tota la cort comtal. Davant d'aquest tribunal es presentà una tal Madrona denunciant que mentre ella romangué captiva a Còrdova amb la seva filla, el seu germà Bonhome li havia usurpat els béns paterns i els del seu marit difunt Ennegó, valent-se de les pràctiques més enginyoses. Comprovada la veracitat de l'acusació, l'audiència obligà Bonhome a restituir a Madrona unes vinyes i terres situades a Magòria⁵⁴.

Les apropiacions indegudes de béns no foren pas una exclusiva de familiars entre si, sinó que comprometeren també algunes institucions eclesiàstiques, com el monestir de Sant Cugat del Vallès. Així, Audegari reclamà a l'abat-bisbe Odó, l'any 1001, l'heretat del seu germà Eldemar, el qual fou fet presoner a Barcelona. Segons Odó, el monestir posseïa legalment la propietat en qüestió, car en temps del seu antecessor l'abat Joan, Delà i Anna havien ofert llur fill Eldemar al monestir de Sant Cugat amb la corresponent dotació. Morts els pares i essent Eldemar monjo, aquest fou fet captiu a Barcelona però la seva dotació romangué en poder del monestir fins al present. El jutge Audesind, que arbitrava el plet, demanà a Odó si podia demostrar l'oblació i dotació del dit Eldemar fetes pels seus pares. L'abat-bisbe no pogué adduir-ne cap prova justificativa i, en conseqüència, cedí al demandant Audegari i al

53. (...) in eodem repentino interitu interiit ibidem quidam homo nomine Elias, et exinde ducti sunt in captivitatem filii eius vel uxor usque in Corduba, et ex eius filii discessere in potestate matris illi nomine Aurofalla. Et annuente Domino reversa est ex eius captivitate. Et quando venit in Barchinonensi civitate, non invenit ibidem de eius substantia ullam rem nisi solis alaudibus qui fuerunt praedicti viri sui Eliam, et ipsi iam divisi erant in consanguinibus de praenotato Elia. Et tunc iamdicta mulier venit exinde querelosa in domum sedis Sanctae Crucis in praesentia Geriberti vicecomitis et iudicis Audesindo monacho et eiusdem filio Petrone, et ordinaverunt ei pro lege et veritate quia plus debeat ei succedere omnia quod reliquerat iam praedictus vir suus pro voce luctuosa de eisdem filiis quam alium ullumque hominem, et ibidem restituta est ei omnia quod vir suus reliquerat (Marca hispanica, ap. 134).

54. Vegeu el document a l'apèndix II.

seu germà Langovard la propietat controvertida, excepte dos molins i una terra que ambdós germans havien donat a Sant Cugat anteriorment⁵⁵.

Per acabar hem de remarcar, però, que al costat d'aquests litigis per usurpacions fraudulentas hi hagué també restitucions voluntàries de propietat, actes d'autèntica i sincera devolució que tenien lloc quan el captiu arribava a casa. En conec només un cas, prou il·lustratiu tanmateix. La dona Estúdia, perduda tota esperança de reveure el seu fill captiu Gaudemar, havia anexionat al seu patrimoni el que pertocava a Gaudemar per herència paterna. Quan aquest tornà a mitjan 1000, la seva mare li restituí l'herència, inclosa una vinya que per una altra de pertanyent al dit patrimoni ella havia permutat durant l'absència del fill.⁵⁶

55. Vegeu el document a l'apèndix III.

56. Document de 13 de juny de 1002. *Notum est enim ut tu iamdicto filio meo proximiora annorum curricula captivitatem fuisti detentus, ut nemo unquam te putavimus cernere. Propterea paternam tuam ereditatem in mea sociavi luctuosa. Contigit enim ut de tua ereditas vineam comutavi in ipsas Planas ad femina nomine VVizenelle, unde in meam comutationem aliam accepit vineam quod est in comitatum Barchinonense, in termine Luparias (...) Ob inde ego Estudia tibi predicto filio meo dono atque restituo predicta vinea cum illorum afrontaciones et cum exio vel regresio suo, quia illicitum est te ad paterna ereditate privare* (ACB, div. C(b), n.º 5).

APÈNDIX

I

[finals del segle x].

Dadil, que romangué molt de temps captiva a Osca, dóna a la catedral de Barcelona la meitat dels béns que posseïa a Sant Just Desvern, i l'altra meitat a Bofill de Gelida.

ACB, LA, IV, n.º 142, f. 48v. Còpia del segle XIII.
ed. F. Carreras i Candi, *Lo Montjuich*, p. 315-316.

Dadil femina captiva dimisit sedi alodem apud Verz.

Dispersionem captivitatem Barchinona. Dadil femina, mulier de Guilara, mater de Malanego. Ego misera captiva quando fui in captivitate, sic fuit filius meus mortuus in Barchinona et fuit sepultus in Sancti Michaelis, et quando fui in captivitate non fuit unquam homo nec femina qui me redimiserit. Ego habeo in Vercio, ad ipsa turre de Foreto, casas et curtes et terras et vineas et incultum et eremum. Propter Deum et remedium anime mee, sic dono domino Deo Sancte Crucis Sancteque Eulalie ipsa medietate, halia medietas Bonifilius Gelitensis abeat totam ab integre. Et si est nullo homo qui hoc voluerit tollere, participationem habeat cum Iude proditore. Sciatis omnes christiani qui ista carta ego mandavi per Vito amico meo et ego mandavi scribere in civitate Uosca.

S+ Dadil femina, qui hanc mandavi scribere et firmare rogavi.

S+ Aderico. S+ Petro. S+ Guilelmo. + Miro presbitero sss.

II

1000, maig, 8.

Judici presidit per la comtessa Ermessenda, els jutges Guifré, Aurús i Bonhome, el vescomte Udalard i tota la cort comtal, per tal d'atendre les acusacions que Madrona presentà contra el seu germà Bonhome, segons les quals aquest li havia usurpat els seus béns patrimonials i els del seu difunt marit Ennegó, mentre ella era captiva a Còrdova. El tribunal obligà Bonhome a restituir a Madrona unes propietats situades a Magòria.

ACB, div. B, n.º 138. Original (15×48 cm).

In iudicio domna Herminsindis comitissa et suos iudices, id est, Guifredum, Aurutium, Bonumhominem, intus in comitalem palatium in civitatem Barchinonam, et in presentia Hudalardi vicecomitis ac universam coortem palatii seu adsistentia potentum atque nobilium virorum qui ibidem adherant. In horum presentia adstitit quadam muliercula captiva, nomine Matrona, lacrimosa, proferens querela de suas hereditates et facultates paternas quas ei dissipaverat frater suus Bonushomo et subverterat tempore quamdiu prenotata Matrona detempta fuerat in vincula captivitatis in civitate Corduba. Remansit igitur prefatus Bonushomo sub prefatam facultatem paternam quando Barchinona fuit capta a gente sarracena et usurpavit hereditatem et facultatem ex huius germane sue Matrona, cum rebus ex quadam condam viri sui Ennegoni de quo genuerat filiam et post suum obitum suprestem remanserat cum ea in predicta captivitate, et per vinditiones et per commutationes et per varia scripturarum ingenia transmutavit et transformavit ea omnia ad suum proprium dominium, cupiens prefatam Matronam inde extraneam efficere. Cum enim iudices creati hoc advertissent per eorum discussa insistentia et hec narratio fuit intimata in auribus prelibata comitissa, apparuit prefatus Bonushomo de prenotatis rebus culpabilis et veritate contrarius. Tunc misit prelibata comitissa prenotatos iudices et prenominatum vicecomitem Hudalardum et stationem vel accesionem fecerunt cum aliis idoneis hominibus super ipsas hereditates quas prefatus Bonushomo per multarum scripturarum ingenia ad opus suum transformaverat, invenerunt plura pro modica transmutata vel usurpata sub calliditatis ingenio ac contrarietatis modo, unde actenus hereditates pretaxatas a iure prefate Matrone alienate permansissent, ut nec postmodum exinde aliquam repetitionem potuisset inicere nec assumere. Protinus ut talia agnovissent viri prelati pro magna hereditate parva quamvis portione dederunt ad prenotata Matrona, id fuerunt de vineas modiatas .V. in termine Mogoria. Que affrontant ipsas vineas de parte circi in vinea de Ermenardo presbitero heresque suos, de aquilonis

in terra de Gelmiro, de meridie in vinea de Eicardo, de occiduo in ipsa carraria. Et de terrulas in terminio Mogoria. Affrontant de circi in ipsa strata, de aquilonis in ipso areneo, de meridie in terra de Ermenardo presbitero, de occiduo terra de Livulo et Galindo; alia terra affrontat de circi in ipsa strata, de aquilonis in terra de Gitardo, de meridie in via, de occiduo in terra de Sancta Maria cenobio. Et pro adimplendum usus rectitudinis iustitie, pro compescenda ad futura iurgia ac calumpnia, has vineas et terrulas pretaxatas prenotatus Bonus-homo tradidit et donavit vel transfundit coram prelibata comitissa vel ante prefato vicecomite et iudices, in iure et dominio de pretaxata Matrona ab integre ad suum proprium, ob emendationem debitis hereditatibus vel facultatibus quas ei fraudulenter dissipaverat. Qua propter in Dei nomine et veneratione domni et senioris mei Raimundi comitis, ego Herminsindis gratia Dei comitissa, una cum meis iudicibus prescriptis, huius nostram institutionem roborari ac confirmari percenseo ut nullus numquam sit ausus eam iniquitatem temerare, nec in aliquid resultare, quia non oportet nostra statuta cum iudicibus nostris semel terminata ac roborata nullo modo ledi vel infringi, sed in eterna stabilitate semper et iugiter consisti, permaneatque in seculum modis omnibus firma et legum vigore stabilita. Igitur consignamus atque contradimus vineas ac terrulas prescriptas inrevocabili iure ac dominio de prefata Matrona ut faciat exinde quodcumque voluerit simul cum exiis et regressiis earum ad suum proprium. Et qui de hoc eam resultare presumpserit ac causare ad nihilum ei proficiat sue temeritatis audacia, sed componat ei in vinculo auri libra una sui iure fruitura, et in antea his vineis ac terrulis huius in paginola stilo manuumstrarum scriptis ac roboratis in dominium consistent et permaneant de prefata Matrona perenniter.

Facta consignationis formula .VIII. idus madii, anno. IIII. regnante Roberto rege filium condam Hugoni.

+ Herminsindis gratia Dei comitissa, qui hanc institutionem roboravi et signum mee impressionis insigniri percensui in perpetua vigore.

S+ Bonucius presbiter ss.*¹ Ss. VVifredus iudex ss.* S+ VVillara presbiter ss.* Sig+num Gelmirus. S+ Audegarius sacer ss.* Sig+num Giscafredis que vocant Bonutius Glaromontensis. Sig+num Silvius levita. Sig+num Borrellus frater Ugoni. Sig+num Suniefredus Garricensis. S+ Aurucio iudice ss.* Ss. Ato presbitero doctor infancium ss.*

Ss. Bonushomo levita scripsit et ss sub die et anno prefixo.

1. L'asterisc (*) indica que la signatura precedent és autògrafa.

III

1001, maig, 20.

Odó, abat de Sant Cugat del Vallès i bisbe de Girona, restitueix als germans Audegari i Langovard l'heretat de llur germà Eldemar, capturat a Barcelona, retinguda injustament pel monestir.

ACB, div. B, n.º 533. Original (14,5×35 cm).

Noticia in quorum presencia residebat domno Odone episcopo cum congregatione monachorum domum Sancti Cucufati cenobii et in presencia aliorum bonorum hominum qui subtus roborati sunt. Eadem ora venit iuvenis Audegario, filium condam Delani, et querelavit se de hereditatem fratri suo condam Eldemari, qui fuit captus in Barchinona, et tenebat eam predictus episcopus iniuste. Unde predictus episcopus in suis responsis dixit quod non tenebat eam iniuste, set in diebus Ioannes abba precepit predictus condam Delani et uxori sue Anna quando ortus fuit predictus Eldemari, iusserunt eum baptizari et offerri domino Deo et Sancti Cucufati martiris pro monaco, cum omnem hereditate sua quod debebat hereditare per vocem illorum. Post hec obierunt de hoc seculo et remansit suprestem predictum Eldemari, iam vocatum et ordinatum a monaco. Et captum fuit a sarracenis in Barchinona. Et pro hac caussa supra dicta apreendit ipsa hereditate condam Ioannes abba et tenuit eam in diebus suis. Et post obitum suum tenuit predicta hereditate prenotatus episcopus per vocem Sancti Cucufati usque odie. Et pro hac re interrogavit Aude-sindus iudice supra dictus episcopus si potebat adprobare quod condam Delani et uxori sue Anna tradidissent iamdictum filium illorum cum omnem suam hereditatem a prenotatum domum Sancti Cucufati aut non. Set ego Odone episcopus requisivi hoc in quantum potui et per nulla caussa non potui adprobare nec in veritate hoc inveniri. Propterea dimitto iamdicta hereditate ab integrum ad iamdicto Audegario et fratri suo Longovardo, exceptus mulnares duos et pecia de terra ubi sunt et quicquid ad ipsos mulnares pertinet, unde scripturam fecerunt ad domum Sancti Cucufati. Et odie per lege et veritate exvacuo me de iamdicta hereditate et in vestra potestate.

Facta ista scriptura .XIII. Kalendas iunii, anno .V. regnante Roberto rege.

[Crismó] Odo hacti indignus gratia Dei episcopus sancte sedis Gerundensis ecclesie et nutu Dei aba ss.* [Crismó] Audegarius Dei nutu abba.* S+ Guadamirus presbiter et monachus. S+ Ato monachus sss.* Davit presbiter et monachus ss.* Adalbertus presbiter et monachus ss.* VVadamirus presbiter et monachus ss.* [Crismó] Amatus levita et monachus.* [Crismó] Scluva levita et monachus*, nos supra dicti hanc scripturam facimus et firmare rogamus.

Sig+num Seniofredus. [Crismó] Sendedus sss.* [Crismó] Audesindus sss.* S+ Audevagrus presbiter sss.*

[Crismó] Gelmirus presbiter qui hec scripsi et sss die et anno quod supra.

IV

1008, agost, 12.

Reparació de les escriptures perdudes a Barcelona l'any 985, pertanyents als esposos Guillem, difunt, i Billiarda. Jurada davant Aurús, jutge, pels testimonis Bulgarà i Bonesind, preveres, i Guillem. Aquells documents acreditaven a Màier i esposa Ermengarda la possessió de diverses propietats en el Vallès, que més tard heredaren llur fill Guillem i la seva muller Billiarda, la qual tramità la present reparació.

ACB, div. B, n.º 1697. Original (30×58 cm).

Condiccione sacramentorum a quarum ex ordinatione ressidebat sacerdotes, id est, Bulgarane presbiter et Bonesindo et Geriberto et iudice Auruzio, et in presencia Marcuz et Ballomar, VVannalgoz et Bernardo et Gelmir et Paskale et Petrasio et Gimarane et Ennego et Amado et alii bonorum hominum qui ibidem aderant. Testificant testes prolati quas profert, id est, Billiards femina uxore condam VVilelmi, in faciem de supra dictos sacerdotes et iudice, ad comprobendam causam scripturas de condam viri sui iamdicti, unde illi retinebat suis alaudibus vel possessionibus quod ei pertinebat per voce parentorum suorum sive per voce paterna vel materna vel per suis emcionibus aut commutationibus vel donacionibus vel per qualibet modo, et fuerunt predictas scripturas in Barchinona civitate quando fuit capta a sarracenis sicut ceteris alias fuerunt cum is qui ibi ingrediuntur ad custodiendum vel a defendendum ea. Et hec sunt nomina testium qui hoc testificant sicuti et iurant, id est, Bulgarane presbiter et Bonesindo sacer et VVilelmo laicus. Nos predicti sumus testes ad comprobendam causas scripturas de predictis alaudibus, quia vidimus eas et lege[re] eas audivimus et testificamus adque iuramus hoc ordine. Iurati autem dicimus in primis per Deum patrem omnipotentem qui manet in eternum et cumta creavit simul et per hunc locum veneracionis Sancti Martini confessoris Christi, in cuius honore ecclesie dedicata est in comitato Barchinonense, in Vallense, in termine de parrochia de Martoríllas, supra cuius sacrosancto altario ubi has condiccionis manibus nostris continemus vel iurando contangimus, quia nos supra scripti testes scimus et bene hoc in veritate sapemus et oculis nostris vidimus et aures nostras audivimus et de presente eramus et bene nobis conditum manet de ipsas scripturas predictas quod abebat condam predicti VVi-

lelmi, unde retinebat suis alaudibus vel possessionibus per predictas voces inter eum et parentes illius per longinqua et multimoda tempora amplius quam sexaginta annorum, quieti et securi sine interruptione secundum legem, exceptus suis alaudibus quod ille emi vel aquisivi in iuventute sua post morte patri vel matris sue.

In primis vidimus cartas emcionis vel comutacionis et legere eas audimus et in aliquis ex eas firmavimus de terras et vineas vel de ipsos alaude quod abebat in termine de Parietes, et abet ipsi domos et terras et vineas et pradis et pascuis et mulino cum rego et caput rego et subtus rego et omnia pertinencia quod ad ipsos alaude vel ad molinum eius pertinet, cultum vel erum cum exiis et regresiis earum, et fuerunt predicti alaude aliquid ex eis de [Sancti] Pauli monasterii qui est situs in Maretima, in comitato Ierundense, et aliquis qui fuit condam de Seniofre que dixerunt Peloso vel de alios plures homines cuius nomina illorum incognita nobis manet, quia non possumus ex ea in memoria retinere. Et afrontat predictos alaude qui sunt in Parietes vel in eius termine in diversis locis de parte circi in ipso alaude qui fuit de VVifredo condam, filium condam VVadamiri, sive in termine de Sancti Stefani martir de Pireza, de aquilonis in ipsa ka[l]ciata publica qui pergit in omnesque partes sive per ipso collo de ipsa Spina, de meridie afrontat in terra de Sancti Vincenti martir sive in vineas de VVifredo vel de aliis plurimis cuius nomina sunt nobis incognita, de occiduo in flumine Tenes. Et iterum vidimus vel audivimus legere et in aliquis ex eas firmavimus de alias kartas plurimas qui fuerunt de ipsos alaude quod abebant i[n] Martorelias, id sunt, terras et vineas, domos, ortis cum arboribus diversasque ienere, in monte, in plano, silvis, garricis, in pratis, paschuis, cultum vel erum, in diversis locis, cum exiis et regresiis earum. In primis ipsos alaude qui fuerunt de condam Druda femina, qui sunt in predicto termine. Afrontat de parte circi in torrente vel in alias terras quod retinebat condam VVilelmo iure possesso, de aquilonis in terra qui fuit de Ansemir vel eres et sunt de Isarno vel suos eres, et de meridie in via publica, et de occiduo in domos qui fuerunt de VVilelmo et sunt filii vel uxori sue. Et iterum vidimus et audivimus carta de ipso alaude qui fuit de Argeleva, qui sunt ad ipso campo de Montana, afrontat de circi in vinea qui fuit de Livul femina sive in terra de Sancti Martini, de aquilonis in terra de Senderedo filium condam Dachone vel in ipso torrente qui per imbrem scurrit a flumine Bisozio, et de meridie similiter in torrente, et de occiduo in terras et vineas quos dimisit VVilelmo filiis uxoriue sue. Et ipsos alaude qui fuerunt de Sancta Crux et Sancta Eulalia et Sancti Iuliani, quod emit condam Maier de episcopo Petro vel de clericos Sancte Crucis sedis Barchinona secundum legis hordine. In primis afrontat ipsa terra qui est ad campo de Montana, quod plantavi Seniofredo et Ansulfo, afrontat de circi in terra de Livul femina vel in ipsa via publica, de aquilonis in terra de condam predicto Maier qui fuit, de meridie in torrente qui per imbrem discurrit, de occiduo in terra qui fuit de condam Ermengarda

femina qui fuit. Et iterum alia terra qui est in Valle Lobaría, afrontat de circi in ipsa serra erma, de aquilonis in terra qui fuit de Malagnego, de meridie in terra de Sancta Maria vel in torrente, de occiduo similiter in torrente. Iterum in alio locho ipsa[s] vineas qui sunt de ipso alaude a Terra Alba, afrontat de circi in ipsa serra de Petra Malella, de aquilonis in vinea qui fuit de condam Atoni, de meridie in ipso arenio qui per imbrem discurrit, de occiduo in vinea qui fuit de condam Richelle femina. Et iterum in alio locho alio alaude qui est ad ipsas Isulas de ipso mulino iamdicto termine, afrontat de circi in flumine Bissozio, de aquilonis in ipso boscho, de meridie in terra de condam predicto Maier uxori sue qui fuit Ermengarda. Et iterum in alio loco ipsa terra qui est in ipsa serra, iusta casa qui fuit de condam Vendudo, afrontat de circi in terra de condam Atoni, de aquilonis in terra qui fuit de condam Vendudo, de meridie in via, de occiduo in terra qui fuit de Sancta Maria. Et iterum in alio locho ad ipso caput rego, ipsa terra afrontat de circi in terra qui fuit de condam Vendudo vel in terra de Sancta Maria, de aquilonis in ipsa Pidrigine, de meridie et de occiduo in rio qui discurrit. Et iterum in alio locho ad ipsa Torta, afrontat ipsa terra de circi in strada vel in terra de Sancta Maria, de aquilonis in flumine Bissoz, de meridie et de occiduo in via publicha. Et iterum in alio locho ipso alaude qui est in villa de Lobos, qui fuit de condam Ermengarda vel filio suo Mirone, afrontat de circi in flumine Bissoz, de aquilonis in terra qui fuit de condam VVitardo vel in ipso monto, de meridie in terra de condam iamdicto Maier vel uxori sue, de occiduo in ipso rio de Bissoz. Et iterum ibi ipso alaudes in ipsas isulas vel ad ipsos mulinos qui fuerunt de condam Malagnego et Goltredo et Atone et Ferruz et de Ansemir et de Vendudo et Ermengarda uxor qui fuit de condam Bellus et Dachone et Ennego filiis Gontario et de Bulgara presbiter, afrontant ipsas terras de circi in flumine Bissoz, de aquilonis in terra de iamdicto condam Maier sive uxori sue sive in ipso monte, de meridie similiter de iamdicto Maier sive uxori sue, de occiduo in flumine Bissoz. Et ipsas terras quod emit Maier et uxori sue Ermengarda, qui sunt ad ipsa Archa, qui fuerunt de Osinto condam vel eresque suos, afrontant de circi in torrente qui excurrit, de aquilonis in terra de Sancta Maria vel in ipsa Archa, de meridie in terra de Sancta Maria, de occiduo in terra qui fuit de condam Atone. Et iterum in alio locho ipsa vinea qui fuit de Truitelle femina, filia condam Vendudo, vel suos eres, afrontat de circi in ipsa serra qui est ad Petra Mala, de aquilonis in vinea de iamdicto Maier vel uxori sue, de meridie in torrente, de occiduo in vinea de Erivonso. Et iterum alia pecia de terra qui est in villa de Lobos, qui fuit de condam Aio femina, afrontat de circi in flumine Bissozio, de aquilonis in terra qui fuit de condam Dachoni, de meridie in terra de Livulo femina, de occiduo similiter sive in Bissoz.

Isti iamdicti alaudes vel aliis multis multis (*sic*) qui sunt in diversis locis, quod nobis non possumus rememorare, que sunt nobis incogniti, quia nescimus termina eorum, quia non sunt hodie sicut fuerunt antea interruptione Barchi-

nona. Hec omnia predicta vidimus tenere et possidere adque exfructare ad iamdicto Maier et uxori sue Ermengarda, et de ec omnia predicta abebant scripturas emcionis et comutacionis sive donacionis, et vidimus eas et audivimus legere et in aliquis ex eas firmavimus, et predictas scripturas fuerunt perdictas in Barchinona quando fuit capta a sarracenis sicut fuerunt alias multas de plurimum, et hoc notum est omnibus, et post captivitate Barchinona hec omnia predicta vidimus tenere et possidere a iamdicto VVilelmo filium condam Maier. Et nos predicti testes de hec omnia predicta hoc quod scimus et vidimus, sicut predictum est, recte et verasciter testificamus adque iuramus per super ancni-xum iuramentum in Domino. Et ego Billiards predicta sic iuro in omnia et in omnibus quia quantum isti testes testificant in isto iudicio verum est et nulla fraus nec malo ingenio hic inpreso non est, set sicut ego audivi et scio et audi a viro meo condam predicto deicente sic est factus vel editus, et ea que de ec scio et vidi vel audivi recte verasciter testifico et iuro per super hancnixum iuramentum in Domino.

Late condicionis .II. idus agusti, anno .XIII. regnante Ragberto rege.

Sig+num Billiards predicta qui hunc sacramentum fieri iussi et firmavi adque firmiter iuravi et testes firmare rogavi.

Sig+num VVilelmo. Ss. Bulgara presbiter.* S+ Ielmiro presbiter S+*, nos qui de hoc testes sumus et hunc sacramentum fideliter iuramus. S+ Bone-filius ss.* Sig+num Guannalgoz. Sig+num Ballomar. Sig+num Adroario. Sig+num Gilmundo. Sig+num Bonpar. Sig+num Bonuzio, isti auditores fuerunt de unc sacramentum. S+ Marcucius sss.* S+ Aurucio iudice ss.* S+ Bonefilius laycus sss.*

S+ Bonesindo presbiter qui hanc condicione scripsi et fideliter iuravi et die et anno quod supra.